

אמונה וחיים

מורמים לידי אבסולוטיות. מצד שני כל הקיים של הגורל העורר, זה הדספוט, שלא ידע רחם ולא ישא פנים. לא זקן ולא לרך. קיים של הטבע הנועף, מלא הוד ואכזריות כאחד: -עלה עשן באפו ואש מבין נחיריו".

כפי שצויין, האפי היסודי של הגלוי הדתי הזה היא חוקיות. השיטה הדתית והחברתית מונחת כרשת ברזל על כל חוקי העם, ומחברתם לחטיבה אחת. דת ומסורת שלובים אחד בתוך השני. המוטיבים היסודיים של דתיות זו מתגלים לנו בתור שכר ועונש פה על האדמה הזאת ובארץ הזאת. אלהים מאחד בו גם את הפוטנציה הרוחנית וגם את הפוטנציה הביולוגית של העם ולכן קיומו והצלחתו של העם עלי אדמות תלויים במלוי החובות של היחידים כלפי אלהים והחברה. השכר הכרוך בעקבותיהם הן הברכות, שתבאנה על ראש העם והיחיד, והעונש, במקרה של אי-מלוי המצוות. הן הקללות, המגיעות עד כדי איום במחיקת שם החברה מתחת שמי אלהים. אם כן משמעת של ברזל, שאינה נותנת מקום ליחס מתוך חופש לאלהים ולחברה. מכיון שאלהים הוא אלהי האומה כלה, ירוח קבוצית, לכן מובן, שהיחס של היחיד לאלהים נוצר רק מתוך שייכותו ובאמצעות העם כולו והיחיד אין לו ערך כשלעצמו. אלא בתור חלק של החברה. היחס של אדם לאלהים הוא יחס מתוך מרחק, יחס של יצור ליצור, יחס של פחד והכנעה. -אל שדי איום ונורא...-

המדרגה השלטת של הגלוי הדתי ביהדות, מתחילה מתקופת הנביאים והתלמוד ומוצאת לה את בטויה בגלוי הדתי של ישוע. תנועות החסידות והקבלה והמישחיות הרוחניות של היום. הקיים היסודיים של דתיות זו הם: חופש. אהבה. חסד. אלהים חדל להיות אך ורק אלהי האומה ונעשה לאלהי האנושיות כולה. אדם משיג אוטונומיה גמורה ביחסו לאלהיו. היחס של האדם לאלהים נעשה אישי ובלתי אמצעי. מבוסס על האהבה ההדדית, אהבת הבן לאב. היחס הוא פנימי ורוחני. נופלים כל הגבולות בין האלהים והאדם. אלהים מתגלה באדם בתור הגואל, מלא אהבה ורחמים לאנושיות הסובלת, ברצון לגאול אותה מהסבל של עמק הבכה הזה. רעיון הגאולה עומד במרכז. האדם בתקופה הזאת חדל מלהרגיש את עצמו אך ורק בתור חלק של החברה. ונקודת מרכזו העברה מן החברה לתוך האישיות פנימה. הוא מרגיש את השעבוד והכבלים, שהחברה שמה על היחיד בדרך להתפתחותו האישית ואפשרויותו הפנימיות. הוא נלחם עם החברה על האוטונומיה והחופש האישי שלו. מצד שני אורבת לו הסביבה הטבעית כמפלצת איומה, שרוצה לבלעו חיים. הפרוד הפנימי של האדם, הסתירה ומלחמת הכחות השונים בתוכו, הגיעו למרום פסגתם. במצב כזה של מלחמה מבטנים ומבחוץ, האדמה הזאת נדמית לו בית אטורים אחד גדול, מקום שם האנשים, האסירים, למרות רצונם מענים איש את רעהו. במצב כזה הוא מתחיל להתגעגע על עולם אחר. מתוך נכחי נשמתו מתעוררים בו זכרונות עמומים על עבר רחוק, על עולם שכלו טוב, עולם כלו שטוף אור ונגה. מתעוררים בו הרהורים: איך באתי לעולם זה, שהוא כל כך זר ושגוא לי? מה אני עושה כאן? האומנם זאת היא מולדתי הטבעית? וההמיה הטבעית עונה לו: לא. אין זאת כי אם כל אלה באו לי בגלל חטא. שחטאתי לעצמי ולאלהים. לכן חיי נעשו לי מרים כלענה. מתוך העומק מתפרצת הצעקה לגאולה. הצעקה לעולם אחר. למולדת אמיתית. כשהסבל הפנימי של האדם מגיע למרום פסגתו. מופיע אלהים בתור הגואל, בתור האב האוהב וכואב את סבל בניו. בנגיעת אהבה אחת הוא מעביר אותו למצב אחר. וראה זה פלא: הכבלים הוסרו. מצב של חופש אין קץ - האסיר יצא לחפשי. דמעות גיל מתפרצות מתוך עיניו והוא כורע ברך ומודה לאל גואלו וחסדו. עיניו נפקחו לראות שכל הסבל עד כה היה רק אמצעי בידי ההשגחה העליונה בכדי לעורר אותו לתשובה. לעורר בו את הגעגועים ואת הרצון לגאולה, לחיפוש אחר מוצא: לעורר אותו, שלא ינוח בדרכו עד שיגיע מן המיצר למרחב: -עלינו לכבוש את ממלכת השמים בגבורה". (סוף יבא)

הגלויים הדתיים השונים של האנושיות אינם נושאים אופי החלטי כי אם יחסי. צורת כל-גלוי מותנית היא מהתקופה, הפסיכיקה והמדרגה התרבותית של העם, נושא רעיון הגלוי. תכלית הגלוי היא: חנוך היחידים והחברה כולה, הרמתם לידי מדרגה תרבותית יותר גבוהה. -מדרגות בדרך למטרה הסופית של האנושיות. אבל כל זה מתכוון רק לצורת הגלוי ולא למציאות הרוחנית, המונחת ביסוד הגלוי. היא הנה נצחית. בתוך ההתפתחות הדתית של האנושיות יש להבחין שלש מדרגות ולציין אותן לפי האופי היסודי שלהן: א) אי-חוקיות; ב) חוקיות; ג) חופש או חוקיות פנימית. האופי הראשון של אי-חוקיות נושא הדתיות של האדם הפרימיטיבי. האדם בתקופה הזאת טרם למד להכיר את החוקים, השולטים בחברה ובטבע. בתוך הטבע הוא מרגיש את עצמו מוקף כוחות בלתי ידועים לו, האורבים לו מכל פנה וצד. הפחד מפני הכוחות הנעלמים, הרגשת התלות וההפקרות ביחס לכוחות אלה, שכל קיומו, צערו ושמתו, נתונים בידיהם. המצב הפנימי הזה של האדם הפרימיטיבי יוצר את היסוד לפולחן הדתי שלו. הצורה הדתית הזאת ידועה בשם פוליתאיסמוס. היינו הערצת הכוחות הטבעיים. קיים יסודיים של דתיות זו הם: א) מגיסמוס - הרצון להשפיע על הכוחות על ידי קרבנות, השבעות וכל מיני פעולות מגיות לטובת היחיד והחברה. והכהן המתווך בין הכחות וההכרה הוא גם מכשף וגם רופא. ב) אנימיסמוס - מציין את היחס הבלתי-אמצעי של האדם הפרימיטיבי אל הטבע. הרגשת עצמו בתור אבר בלתי נפרד מהסביבה הטבעית. אין הוא מבדיל בין טבע חי וטבע דומם, הכל חי בשבילו. הכל מדבר להרגשתו ולבו. בכל הוא רואה גלוי של כחות נעלמים. גם היחסים החברתיים של התקופה הזאת נושאים אותו האפי של אי-חוקיות. המלחמה על הקיום, מלחמת הכל כנגד כלם, הוא הפרינציפ השולט כאן. הארגון הפרימיטיבי של החברה ידוע בשם דיספוטסמוס - היינו הכנעת היחידים תחת השלטון האבסולוטי של ראש השבט. אצל עמים בעלי יכולת תרבותית, הצורה הפרימיטיבית של הארגון החברתי הוא הפטריארכט, הגדל לידי ארגון של שבטים בודדים או עדות קומונליות.

גלוי דתי יותר גבוה במדרגה הוא המונותאיסמוס, בפזה הראשונה שלו, שאת בטויה הקלטי אנו מוצאים בגלוי הדתי של משה. את התקופה התרבותית הזאת יש לציין כמעבר מפראות לתרבות. האדם בתקופה הזאת משתחרר מתחת הלחץ של הכחות הטבעיים ע"י הכרת החוקים, השולטים בטבע. נוצרת אוטונומיה של האדם להחברה ביחס אל הסביבה הטבעית. אדם מתחיל לנצל את כוחות הטבע לטובתו וכוונתו היא להשתלט עליהם כליל בעזרת השכל ולהתפך לאדוני הסביבה הטבעית באמצעי מלחמה. הצורך הדתי של האדם בתקופה הזאת מוצא את בטויו כאמונה באל אחד, כורא שמים וארץ. אמונה בכוח רוחני מרכזי, השולט על כחות הטבע ומכונם. כחומר ביד היוצר כן הבריאה כלה בידי אלהים. האדם משתחרר מהשעבוד לכוחות טבעיים ונכנס ליחס של הכנעה לאל עליון. יחס של יצור ליצור, חייו ואשרו של האדם עלי אדמות אינם נתונים עכשו בידי הכחות הטבעיים, אלא בידי רבון העולם. מכיון שתורה דתית זו מופיעה בזמן שבו השבטים הבודדים מתארגנים לאורגניסמוס לאומי אחד, אזי מובן, שאלהים הוא אלהי האומה. בטויה המיטפסי של נשמתה, נושא השלימות והאחדות של כל האומה. הדמות האלהית, המתרוממת מעל לעם צריכה לאחד את כל חלקיו לחטיבה אורגנית אחת. חותם המדרגה התרבותית של התקופה היא, שאפשר לציין אותה בתור מעבר מאדם הפרימיטיבי לאדם האינטלקטואלי מוסרי, הוטבע גם בתוך הדמות האלהית הזאת ואנו מוצאים בה קיים מוסריים נעלים ע"י קיים דספוטיים: -אל רחום וחנון" - מצד אחד - "אל קנא ונקם" - מצד שני. "ארך אפים ורב חסד" - "פוקד עון אבות על בנים, על שלשים ועל רבעים ונקמה לא ינקה". מצד אחד אנו רואים בדמות הזאת את הקיים של אישיות אידיאלית-מוסרית.